

"אגורה באהלך עולמים"

(תהילים ס"א)

ויחי – תשפ"ג

תשובה ומצוות בימי השובבים

עוד אומר המדרש: ויציליהו מידם- לימדה התורה דרך ארץ. שיעשה אדם את המצוות בשמחה, שאילו היה יודע ראובן שהקב"ה כותב עליו ויציליהו מידם, בכתפיו היה טוענו (את יוסף) ומוליכו לאביו. והדבר אינו מובן, כיצד ניתן להגיד שאם היה יודע ראובן שכותבים עליו היה נוהג כך? היה עליו לנהוג כך גם במידה ולא יכתבו עליו.

מדרש נוסף אומר: "הילד איננו ואני אנה אני בא"- הילד איננו זה יוסף ואני מה אעשה עם מעשה בלחה. ושואלים, מה הקשר בין מעשה בלחה למעשה יוסף שמקשר ביניהם המדרש?

נבאר את הדברים: אומר הדברי יואל איתא במדרש רבה בפרשת אחרי מות (ה): "בזאת יבוא אהרון"- ר' נתן ור' אחא בשם ר' סימון אמר: אם עשית חבילות של עבירות - עשה כנגדן חבילות של מצוות. עיניים רמות (מסתכל היכן שלא צריך)- והיו לטוטפות בין עיניך. לשון שקר- ולימדתם את בינכם. ידיים שפכו דם נקי- וקשרתם לאות על ידך. רגליים ממהרות לרוץ להרע- רוץ אחר המילה שהיא בין הברכיים. היה משלח מדנים (עושה ריב)- בקש שלום והודפחיו".

דברי המדרש אינם מובנים, שהרי אם מדבר המדרש באדם שעשה תשובה כפי שאומר הרמב"ם, עד שיעיד יודע תעלומות שלא יחזור לסורו, אז מדוע יש לו צורך בעשיית חבילות של מצוות? ואם נאמר שעבר אדם עבירה שיש בה כריתות ומיתות בית דין ואז ממילא תשובה לבד אינה מספקת וצריך גם ייסורים שיכפרו לו, מה יועילו לו חבילות של מצוות? ואם נאמר שלא עשה תשובה כלל, הרי למדנו שלא ניתן לקזז ולהחליף זכויות בחובות ולכן מה יועילו לו אותן חבילות של מצוות?

מלמד אותנו האר"י הקדוש שלכל עבירה יש תיקון מסוים שצריך לעשותו והוא כלול גם מצומות וסיגופים. האר"י מביא את מספר הצומות הדרושים לכל חטא. שואל החיד"א: רבותינו אמרו, אם עשה אדם תשובה לא זז עד שמוחלים לו. אז מהיכן מביא האר"י את עניין הסיגופים? אלא דע, כאשר עשה אדם תשובה אמיתית מעומק ליבו, אכן העוון בשמיים נמחק! אבל הכתם שנשמה שלו עדיין נשאר. כך אם לדוגמא פגם אדם ולא הניח תפילין ועשה על כך תשובה. העוון התכפר לו, אבל כתם שנשמה נשאר לו ומה יחזיר את הנשמה להאיר כבתחילה? אותם סיגופים ותעניות. נמצא, שבאמת אין צורך בסיגופים על מנת לכפר על העוון והתשובה מספיקה. אבל בכדי להחזיר את הבהק וזוהר הנשמה שהותממה בעבירות, זה נעשה ע"י התעניות.

אומר הילקוט שמעוני בקהלת: רוח תשוב לאלוקים שנתנה לו. נתנה לו- כמו שניתנה לך בטהרה, אף אתה בטהרה. משל למלך שחילק בגדי מלכות לעבדיו. פקחים שבהם שמו בקופסא, טיפשים שבהם עשו בהם מלאכה (מדובר בבגדי מלכות עוצמתיים). לימים ביקש המלך את כליו בחזרה. פיקחים החזירו מגוהצים, טיפשים החזירו מלכלכים. שמח המלך מהפיקחים ואמר יתנו כלים לאוצר וילכו לבתיהם לשלום. לטיפשים אמר, יתנו כלים לכביסה והם יכבסו בבית האסורים". המדרש מכוון את דבריו על הנשמה שצריכה לעבור כיבוס וליבון מסוים. יכול אדם ללבן עצמו או להשאיר זאת לבורא ואז לא תמיד הליבון הוא נעים.

בא המדרש בפרשת אחרי מות ואומר, אם הכתמת את אחד מהאברים ע"י עבירה יש דרך לוכך אותם וזה מותנה שבתחבולות תעשה לך מלחמה. כנגד חבילות של עבירות שעשית, תעשה חבילות של מצוות וכך תחזור ותאיר הנשמה.

בפרשתנו, יעקב אבינו נפרד מבניו לפני הסתלקותו מהעולם ורוצה יעקב לברך את בניו. גם יוסף מביא את שני בניו מנשה ואפרים לפני אביו לקבל ברכה. ידוע כי יעקב משכל את ידיו ומניח את ימינו על ראש אפרים, הוא הצעיר ואת ידו השמאלית על ראש מנשה הבכור. יוסף מבקש לתמוך ידי אביו ולהחליף ידיו כך שימינו של יעקב תהיה על ראש מנשה. אבל אומר לו יעקב: "ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל וְאֶלְוָאֵל אֶחָיו הִקְטָן יְגַדֵּל מִמֶּנּוּ וְיָרְעוּ? הֲיֵהָ מְלֵא הַגּוֹיִם?".

אומר המדרש: שאל יוסף את יעקב אביו, מדוע אתה מקדים את הצעיר על פני הבכור? אותי הקדמת עם הכתנות וזה גרם לשנאה בין האחיים ומה יקרה למנשה? אומר לו יעקב, אני יודע שמנשה הוא הבכור אבל עתיד מנשה להחזיק באפרים.

הגמרא בבא בתרא (כה:): אומרת: "אמר רבי יצחק, הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון (שולחן מסמל אוכל ושפע) ומנורה בדרום (סמל החכמה)". אומר יעקב ליוסף, מנשה יהיה לעם וגם הוא יגדל ואחיו יגדל יותר ממנו, יעקב מבין את מעלת מחזיקי התורה ולכן גם בהמשך ברכותיו לבניו מקדים הוא את זבולון ליששכר. רומז יעקב, שמנשה יתמוך באפרים ולכן הוא מקבל את יד שמאל בכדי שיוזכה לעושר ואפרים שיעסוק בתורה מקבל את ימין על מנת שיחכים. נמצא שיעקב דואג לכך שאפרים ומנשה יקבלו כל אחד את מה שמיעד לו הקב"ה.

לאחר הברכות אומר יעקב ליוסף: "וְאֶנִּי נִתְּנִי לְךָ שְׂכָם אֶחָד עַל אֲחִיךָ אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתֵּי". אומר הרמב"ן: "זה כלו פיוס ליוסף ואהבתו אותו, כי הודיעו שנתן לו הבכורה, להיות בניו מעתה מתברכים להעשות שני שבטים. גם בדגלי המדבר וחונכת הנשיאים וגם החלק אשר לו בנחלה נתן לו שיוזכה בו כאשר יכבשו הארץ בחרב ובקשת ובמלחמה". יעקב מוציא מיוסף שני שבטים וכך אנו רואים בנשיאים שיש נשיא לשבט מנשה ונשיא לשבט אפרים ואיך יהיו שני נשיאים לשבט יוסף? אלא, זה הפיוס ליוסף שאחרי כל התלאות שעבר נשאר בצדקותו. העצם מקבל יוסף את הבכורה ובכור נוחל פי שניים.

לאחר מכן רוצה יעקב לגלות את הקץ לבניו והקב"ה מסתיר זאת ממנו. אומר המדרש (בראשית רבה, צט, ה): "מִסִּיר שְׁפָה לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם זְקָנִים יִקָּח". ומי הם נאמנים וזקנים? יצחק ויעקב אהרן ומשה. במשה כתוב: "בכל ביתי נאמן הוא", וכן אהרן: "תורת אמת היתה בפהו", ומפני שאמר: "שמעו נא המורים", נידונו בשפתותיהם. "וטעם זקנים יקח" - זה יצחק ויעקב, יצחק היה מחשב את עשו שהיה הקב"ה שונא אותו, ואמר לו: "ועשה לי מטעמים", ובקש לברכו ולגלות לו את הקץ. מה עשה הקב"ה? העביר טעמו הימנו ולא ידע, אלא התחיל חרד, שנאמר: "ויחרד יצחק". ואף יעקב ביקש לגלות לבניו את הקץ, שנאמר: "היאספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", והעלים הקב"ה ממנו והתחיל אומר: "ראובן בכורי אתה".

אומר הילקוט שמעוני (דברים, לג, ו): "יחי ראובן ואל ימות"- יחי ראובן ואל ימות וְהָלֵא מֵת הוּא, אָלָא מַה תִּלְמִיד לֹמֵר, וְלֵא מוֹת לְעוֹלָם הָבָא. דָּבָר אַחֵר "יחי ראובן" בְּמַעֲשֵׂה יוֹסֵף, וְלֵא מוֹת בְּמַעֲשֵׂה בְּלָהָה, רַבִּי חֲנִינְיָא בְּן גַּמְלִיאֵל אָמַר, לְעוֹלָם אֵין מִחְלִפִּין לֹא זְכוּת בְּחֻבָּה לֹא חֻבָּה בְּזְכוּת, חוץ מִשָּׁל רְאוּבֵן". ראשית נלמד מכאן יסוד חשוב, אדם לא יכול לעמוד בדיון ולבקש לקזז בין הזכויות והחובות כי לעולם לא מחליפים ביניהם חוץ מראובן. מה מיוחד בראובן שהוא יכול להחליף? הרי הקב"ה אינו נושא פנים ולא לוקח שוחד, אל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא. אם כן, כיצד מחליפים לראובן את מעשה יוסף במעשה בלחה?

ניתן לצפות בשיעור המלא בערוץ של הרב דוד לוי בוטנאור

אומר **הספר חרדים**: אדם העוסק בתורה לא יצום, כיוון שיוצא שכרו בהפסדו. שהרי אם יאכל ילמד טוב יותר.

אומר **השו"ת זרע אמת**- אפילו חטא בכרת ומיתות בית דין, תלמיד חכם שעשה תשובה יעסוק בתורה וינצל מייסורים.

נמצא, לעולם צריך תשובה וצריך ייסורים ולפי רבותינו, ריבוי המצוות הם שייגרמו לאדם להאיר את נשמתו.

אומרת **הגמרא** (שבת קיח): "אמר ר' יוחנן: כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלים לו". שואל **הט"ז**: אם עשה אדם תשובה, למה הוא זקוק לשמירת השבת כ"כ? ואם לא עשה תשובה, מה תועיל לו שמירת השבת? אלא, ע"ז זו עבירה שאין תשובה ויום הכיפורים מכפרים וחייב אדם לקבל ייסורים. אבל אם עשה תשובה וידקדק בשמירת השבת על כל פרטיה, יועיל לו.

זה פשוט דברי המדרש, שמדובר באדם שעשה תשובה מעומק ליבו ובמקום לקבל ייסורים, יעשה חבילות של מצוות.

אומר **הזוהר הקדוש** במקום אחד על החטא המפורסם, שאין לו תשובה ובמקום אחר כותב שצריך לעשות תשובה גדולה. לפי ההסבר הקודם הדברים מובנים. החטא הזה הוא חמור כ"כ שכל אברי האדם משתתפים בחטא זה והפגם שנשמה גדול מאוד, בעצם כל צלם האדם נפגם וכיצד יטהר אדם את עצמו ותאיר בו הנשמה כבתחילה? צריך עבודה מרובה ותשובה עילאה. לכן, מצד אחד אין אדם מבין את גודל חומרת העוון ולכן תשובתו לא תהיה מספקת ועל כך אומר הזוהר שעל חטא זה אין תשובה. מאידך, מי שמבין את גודל הפגם והחטא ועושה תשובה גדולה, יש לו כפרה.

נחזור לראובן. אומרת **הגמרא בשבת** (נה): כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה שנאמר: "ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחת. אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו? מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה. תניא ר"ש בן אלעזר אומר, מוצל אותו צדיק מאותו עוון ולא בא מעשה זה לידו, אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר ארוך שוכב עם אשת אביו ויבא חטא זה לידו: אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו? עלבון אמו תבע. אמר, אם אחות אמי (רחל) היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי (בלהה) תהא צרה לאמי? עמד ובלבל את מצעה. אחרים אומרים, שתי מצעות בבלל אחת של שכינה ואחת של אביו והיינו דכתיב, אז חללת יצועי עלה (אל תקרי יצועי אלא יצועי). אומר **רש"י**: "כך היה יעקב עושה בארבעה אהלי נשיו. מעמיד מטה לשכינה ובאותו אהל שהוא רואה בו השכינה, הוא בא ולן אותו הלילה. טעם אחר, עד שלא נבנה אהל מועד היתה שכינה מצויה באהלי צדיקים".

אומר **המהרש"א**: עלית משכבי אביך, מדוקדק משכבי ברבים, משמע שניים. אחד לשכינה ואחד של יעקב. נמצא שראובן עושה שני דברים. הוא פגם בדעת יעקב לעשות היפך רצונו (שרצה יעקב לישון באוהל בלהה שבו היתה השכינה) ושנית, גרם לבלבל היצועים ולסילוק השכינה.

כאשר ראובן עושה תשובה, הוא רוצה לתקן את שתי בחינות אלו. לכן מחפש ראובן להשיב את יוסף לאביו וע"י זה לגרום לו לנחת. הרי אנו יודעים שמרגע ששמע יעקב שיוסף איננו היה בצער גדול ולא הסכים להתנחם. כך מה שפגם ראובן בדעת אביו וציערו, היה נתקן. ועוד, מעידה התורה שכאשר פגש יעקב ביוסף, "ותחי רוח יעקב", שחזרה אליו השכינה ונמצא שאם ראובן מציל את יוסף הוא מתקן גם את הפגם של סילוק השכינה, כי לא היתה השכינה מסתלקת מיעקב אם היה יוסף חוזר לאביו. אז אומנם ראובן אינו מחזיר את יוסף לאביו, אבל הוא כן מציל את יוסף מידי האחים שנאמר: "ויאמר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אֶל תִּשְׁפְּכוּ דָם הַשְּׂלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר וְיָד אֶל תִּשְׁלְחוּ בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּד הַיְשִׁיבוּ אֶל אָבִיו".

אמר המדרש שלעולם לא ניתן להחליף זכות בחובה חוץ מראובן, כיוון שראובן תיקן בדיוק את שתי המקומות בהם פגם ע"י הצלת יוסף.

"וַיִּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר" - שב משקו ותעניתו. משמע, שראובן עשה תשובה גדולה ולא עזב את השק והתענית לכפר על מעשה בלהה. חבילות המצוות הן התיקון השלם לאותו פגם של ראובן ורק ראובן יכול לתקן בדיוק במקום שפגם וכמובן שללא תשובה לא היה מועיל הדבר.

"וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָחוּ מִיָּדָם וַיֹּאמְרוּ לֹא נִכְנְנוּ נַפְשׁ... לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשִּׁיבוֹ אֶל אָבִיו". לכאורה ציוד העבודה שרוצה להצילו על מנת להחזירו לאביו, מיותר. הרי למה רוצה להצילו? וודאי להבישו. אלא, התורה מדגישה שרוצה ראובן להשיבו לאביו על מנת לגרום לאביו נחת במקום אותו צער שגרם לו וכן מעיד על כך, ששב ראובן לאביו שבשמיים ע"י החזרת יוסף לאביו. שע"י התשובה שעשה והמצוות יזכך את נפשו.

לפי זה מובן, אם היה יודע ראובן שיכתוב עליו הקב"ה בתורה "למען הצילו", היה נושא אותו על כתפיו. ראובן הבין שיש לו תקנה מסוימת ע"י החזרת יוסף, אבל ברגעי המכירה הוא לא יעד עד כמה דבר זה נצרך לו להשלמת תיקונו והעלים זאת ממנו הבורא יתברך, למען קיום הגזירה ועבדום ועינים ארבע מאות שנה.

לאחר המכירה הבין זאת ראובן ואמר, יוסף איננו ואני אנה אני בא, ממעשה בלהה. זה הקשר בין מעשה במכירה של יוסף לבלהה, שראובן זקוק ליוסף והצלתו על מנת לזכך את נשמתו.

אם כן, כיצד יגרום אדם לזיכוך נשמתו כבתחילה? ע"י עבודה מרובה וחבילות של מצוות.

אומר המדרש, אמר הקב"ה לראובן, מעולם לא עשה אדם חטא ועשה תשובה לפני עד אלך. לעתיד יצא ממך הושע הנביא. אמר הושע הנביא: "שובה ישראל עד השם אלוקיך כי כשלת בעוונך". נשאל, כיצד אומר המדרש שמעולם לא היה אדם שעשה תשובה לפני עד שבא ראובן? והרי אדם הראשון ששאל את קיין מה נגזר עליו במשפטו, אמר לו קיין שיצא זכאי כיוון שעשה תשובה. שמע זאת אדם ועשה תשובה במשך מאה ושלושים שנים.

אלא, אדם הראשון וקיין, לשניהם הקיש הקב"ה על קנקנם. שהרי כאשר שאל הקב"ה את אדם, "המנ העץ.. השיב אדם, "אישה אשר נתת עמדי" וכאשר שאל את קיין, "איה הבל אחיך", השיב קיין, "השומר אחי אנוכי". נמצא שביקש הקב"ה לבוא איתם בדברים שיעשו תשובה. אם כן, הקב"ה הוא זה שגרם להם לחרטה ולעשיית התשובה וזה לא הגדר של התשובה שמחפש הבורא יתברך. לעומתם, ראובן הרגיש מעצמו את צער יעקב והבין שטעה ועשה תשובה מכוח עצמו ולא מכוח הקב"ה. לכן אומר המדרש שעד שבא ראובן לא עשה אדם מעולם תשובה לפניו, הכוונה לתשובה מרצון בצורה עצמאית ללא התעוררות מלמעלה. לכן, יחי ראובן ואל ימות, לעולם הבא. שאין לו כל רושם של חטא וכל האומר חטא ראובן אינו אלא טועה.

לא צריך אדם לחכות שהקב"ה יישלח לו סימנים, עוד כוחו במותניו עליו להתבונן היכן הוא צריך לתקן. מה שאמר הנביא, שובה ישראל עד ה' אלוקיך- עד ה', בזמן רחמים. אלוקיך, כאן ייתכנו ייסורים. לכן, שובה ישראל עד ה', ללא צורך בייסורים ותעניות ולכן כאשר אדם עושה חבילות של מצוות לא צריך 'אלוקיך' שהוא מידת הדין וממילא אין צורך בסיגופים. זה מחדש הושע הנביא שיצא מראובן, שאם שבת עד ה', לא צריך את חידושי האר"י בעניין התעניות וע"י ריבוי המצוות תחזור הנשמה להאיר כבתחילה.

התעלות מעיין זו מרגיש אדם בימי אלול ועלינו לדעת שימי השובבים אליהם אנו נכנסים, יש להם כוח לתקן את הקלקולים גם ללא תעניות, רק תשובה מעומק הלב ולהרבות חבילות של מצוות. עיקר המצוות, לזכות את הרבים. אדם שיכול, יעביר שיעור, אם ששמע דבר תורה, עליו להעבירו הלאה.

ראובן זכה לחיי העולם הבא בזה שגרם לכך שלא יהרגו האחים את יוסף ולבסוף חזר יוסף לחיק אביו, חזרה השמחה ליעקב ונחה עליו השכינה. יהי רצון שנוזכה לנצל ימים חשובים אלו ונוזכה לתשובה ועשיית מצוות ללא ייסורים.

מוקדש לרפואת אלעד בן מירב, ישראל מרדכי דוד בן שמעון צבי, משה בן רבקה, רבקה בת פרחא, רון בן מתילדה, עדה בת שרה, לעילוי נשמת דוד בן מרים, רבקה בת פרחא ולהצלחת עם ישראל

ניתן לצפות בשיעור המלא בערוץ של הרב דוד לוי ביוטיוב